

Glemmer du – så husker jeg

af Maren Pust

'Om 100 år er alting glemt' – men hvad med 50 år? Intet helt husket, intet helt glemt.

For 50 år siden lod Disney det brede publikum ane nogle aspekter af billedkunsten med filmen *Fantasia*. Folk som Fischinger og Kai Nielsen fik lov at boltre sig for en stund, de eksperimenterede med alt det, som videokunsten idag ser sig selv som opfinder af. Det er lettere at huske Mickey Mouse.

Fortrængning eller glemsel?

Ifølge Freud må vi tale om fortrængning snarere end glemsel, men hvis man kunne blive den kollektive fortrængning kvit, kunne den individuelle glemsel vel være til at leve med? Hvem gavner det, når det enkelte individ tvinges til at dyrke mindet om forfædrenes synder? Forhindres gentagelsen af katastrofen, hvis hr Jensens søde, gamle bedstemor, der er aktiv i menighedsrådet og alt muligt, afsløres som hun-djævelen fra KZ-lejren?

Costa-Gavras beskæftiger sig i filmen *Kærlighedens Grænser* netop med en sådan afsløring: Tidsbegrænsningen for et hemmeligholdelsesklausul på nogle krigsdokumenter er løbet ud, og frem af støvet dukker oplysninger om amerikanske immigrationssager fra umiddelbart efter krigens ophør. Historiens heltinde, der er født i USA – selverhvervende som advokat og mor til en 11-årig søn, får en dag smidt i hovedet, at hendes far har begået frygtelige forbrydelser under krigen. Han stammer fra Ungarn, og har efter eget udsagn aldrig gjort en kat fortræd. Hans to amerikanskfødte børn har fået en kærlig og eksemplarisk opdragelse, og de er – som han altid selv har været det – gode amerikanske samfundsborgere. Børn og barnebarn bliver selvsagt yderst indignerede over myndighedernes anklager, og den jurakyndige datter vælger selv at forsvare sin far i en retsag. Det lykkes hende at få faderen frikendt, men under sin egen efterforskning af sagen finder hun imidlertid klare modbeviser på hans påstande. Trods sagens officielle afslutning vælger datteren at 'angive' faderen til myndighederne og den offentlige 'kværn'. Om det system, som datte-

Jessica Lange i *Kærlighedens grænser*

ren bekender sig til, er menneskeligt sundere end det, som faderen i sin tid kom fra, melder historien ikke noget om; men man må jo uvilkårligt spørge sig selv, hvor langt hun på sin side vil gå i opgøret med fortiden.

I Chabrols *Den Sorte Engel* dømmes en fransk kvinde til døden for mod betaling at have udført fosterfordrivelse. Dommen bliver eksekveret 31. juli 1943. Kvindens sag, der havde været for en særdomstol – oprettet i forbindelse med den tyske besættelse, skulle statuere myndighedernes strenge moral m.h.t familie og moderskab. Og da magthaverne ikke kunne straffe tyskerne for at gøre som det passede dem, var der kun befolkningen tilbage at straffe. Dødsdom for fosterfordrivelse er ellers sjældent forekommet i fransk retshistorie, og at det forekommer under besættelsen er nok tankevækkende, når man tager i betragtning, at Hitler faktisk indførte en lov i Tyskland, der lod provokeret abort straffe med døden (samfundet skulle ikke berøves dets potentielle kanonføde). Historien er delvist fortalt fra kvindens søns synsvinkel, og til slut i filmen appellerer han: 'Hav medlidenhed

med de dømtes børn' – en nuance Costa-Gavras forvaltede noget anderledes i sin sort/hvide verden.

Den kollektive fortrængning kan i nogen grad forsegles af kravet om efterkommernes personlige bod. Den navngivne forbryder/forbrydelse kommer således til at dække over den unavngivne, der upåagtet kan vokse sig uundgæelig. Men det er naturligvis lettere at huske historien som nogle få onde menneskers slette gerninger mod de mange gode – end det er at huske den som komplekse forhold i et stort spil.

I Robert M. Youngs film *Håbets Sejre* (man kan spekulere på om originaltitlens lighed, *Triumph of The Spirit*, med Riefenstahls *Triumph des Willens* er til sigtet) præsenteres vi for en enkelt persons historie, og den er iøvrigt autentisk. Men filmen tematiserer noget typisk fremfor det enkeltstående. Auschwitz danner rammen om begivenhederne, der præsenteres i stiliseret fortælleform.

Koncentrationslejren er en fuldstændig model af den store verden – den enes død betyder den andens brød, underholdning m.m. Selvom filmen handler om en ung græsk jøde, der har en fortid som mesterbokser – og som efter tilfange tagelsen i lejren tvinges til at underholde officererne med boksning; ja, så handler den ikke blot om en mand under en krig i en tid. Selvopholdelsesdriften, flokmentaliteten, jagten på privat komfort på bekostning af hvadsomhelst – det handler den også om. Vi skal huske rædslerne for at forhindre deres gentagelse, men vi må stadig være opmærksomme på, at det organiserede masse drab findes i mange forklædninger – nu om stunder kronrager vi ikke børnene, før vi kører dem ihjel i trafikken!

Fjende og frelser

De rigtig populære historier har til alle tider haft en navngiven fjende og en navngiven frelser. Jesus, Supermand, Dick Tracy, Gorbatsjov osv – markedet vrimler med helte og frelsere. Og fjenderne er heller ikke få: Beelzebub, J.R., Moriarty, Hitler.... Men virkeligheden

ser jo af og til anderledes ud – hvad gør man, når både fjende og frelser udebliver fra eens livshistorie?

I biograferne kan man for tiden stifte bekendtskab med hele to modne men kunne enker – spillet af Jessica Lange og Jane Fonda. Deres historier er næsten identiske, og de er ligesom krigsdramernes vedkommende langt ud over Hollywoods grænser. Dog adskiller de sig fra krigsberetningerne ved ikke at tage udgangspunkt i grusomme menneskers overgreb på uskyldige. Jessica Lange medvirker i *Mænd Svigter Ikke* og Jane Fonda i *Brevet til Iris*. Begge film beskæftiger sig med kærnefamiliens problemer i forbindelse med faderens (overhovedets) pludselige død. I det første tilfælde dør han ved en arbejdsulykke i det andet af en sygdom. Trods stadig højere gennemsnitslevealder for mennesker sker det immervæk hver dag, at relativt unge mennesker drager til det hinsides på grund af kræft, blodpropper m.v. Familien rystes naturligvis, når et medlem forsvinder, men heldigvis er den hyppigste årsag til opbrud skilsmisse og ikke død. Den skilsmisseramte kone kan gøre historien god ved at lade ham eller måske hende den anden udspille fjenderollen, i ni ud af ti tilfælde lader hun sig så permanentkrølle, med sit nye friske look finder hun let en sødere, blødere, rigere mand til at spille frelserrollen – og så køre hele møllen igen.

For enkerne Lange og Fonda er der – i første omgang – ingen historie at gøre god. Fjende/frelser-dramaet må udspilles i deres egen bevidsthed. Den skjulte slagmark holder omverdenen ude. Kvindernes energi er rettet ind mod et imaginært opgør med den døde ægte-mand: 'Jeg stolede på dig, og så døde du bare fra mig...'

Af de to film er det Paul Brickmans *Mænd Svigter Ikke*, der bedst formår at vise, hvorledes action ikke udelukkende er forbeholdt Supermand-historier – menneskets indre rummer det ikke mindst. Filmen viser os et billede af kvindens følelser, så vi dermed kan forstå både synlige og usynlige konflikter. Ægtemanden – det var ham, der døde ved en ulykke – efterlod hende med to halvstore drenge, en let vaklende økonomi og et køkken uden vægbeklædning. Hun forsøger at klare økonomi og køkken ved simpelt hen at flytte i lejlig-hed i en større by. Hun får job hos en skrap dame, der driver en catering forretning. Jobbet går imidlertid dårligt, fordi enken savner den udadvendthed, og slagkraft, der skal til for at spille op til den noget specielle boss – og til sidst bliver hun fyret. I lang tid går alting mere og mere ad H. til – den yngste søn

styrter rundt i gader og stræder med en kammerat og laver indbrud i folks huse. Og den ældste søn forlader den synkende skude og flytter sammen med en la-ber larve fra opgangen. Kvinden oplever den helt store nedtur, men arbejder sig trods alt trin for trin op mod overfladen – lige i tide til at nå at redde den yngste søn, der føler sig forladt af alle og derfor flygter i desperation.

Den skrappe dame fra catering forretningen viser sig at være et skilsmisseramt menneske. De to kvinder mødes på lige fod, da enken som fulg Fønix har rejst sig af asken – med nyt, friskt look dog uden permanentkrøller. De danner et forretningsmæssigt partnerskab, der nu bygger på gensidig forståelse.

Brevet til Iris forsøger at skildre 'en ganske almindelig fabriksarbejder' – så vidt kommer *Mænd Svigter Ikke* aldrig ud i de social-realistiske tove. Jane Fonda og hendes medspiller Robert De Niro kan bare slet ikke 'leve ned' til det niveau. Filmen forekommer forløjet, selv om ide-grundlaget for så vidt er helt fint – og ikke nær så reaktionært som tiden ellers nærmest fordrer. Filmen *Stella*, der er spundet over en noget konservativ variation af samme tema, lader en yderst troværdig Bette Midler jukke rundt i gamle sutsko – enhver form for glamour er forsvundet og illusionen er helstøbt. Man kan tolke filmene i mange retninger – især hviskes der i kroge-ne, at tendenserne går i retning af det regressive: Vi bringes tilbage til 30'er-filmenes livsholdning. Der er ingen tvivl om, at trangen til at skue tilbage af-spejler verdenspolitisk forvirring og krise – vi søger hedengangne værdier, også nogle af mere eller mindre dubios karakter. Det er imidlertid dumt at lade en blasert 'gennemskuen det hele på forhånd' overskygge den følelsesmæssige oplevelse, der vitterligt kan hentes i de traditionelle filmfortællinger. Gråden og latteren er efterhånden blevet tabui-serede størrelser – kun de allermest bevidstløse lever med i fiktionen. Men på længere sigt vil den evigt nøgterne analyse måske indskrænke det personlige reference-system, så jeg er ikke flov over tårerne.

Livet Tur/Retur

Filmen *Livet Tur/Retur* kan nærmest betegnes som en 'omvendt' *Gøgereden* (US, 1975) historie. Institutionen er porten, der fører tilbage til livet; og personalet arbejder for det enkelte individ – modsat individet, der arbejder mod hele systemet. Hvor de film, der tog udgangspunkt i 2.verdenskrig, lod det enkelte menneske stå i modsætning til en be-

stemt samfundsorden – da er det i disse film (*Mænd Svigter Ikke*, *Brevet til Iris* og *Livet Tur/Retur*) primært de indre mod-sætningsforhold, der gøres op med.

Hovedpersonen har gennem sit hidtidige liv kørt temmelig højt gearet ikke mindst med hensyn til forbruget af alkohol og kokain. En morgen vågner han og opdager, at hans privatliv, job og økonomi er uigenkaldeligt løbet løbsk. Han forsøger at gemme sig for omverdenen ved at lade sig indskrive på et afvæn-ningscenter for alkoholikere og narko-maner. Her erkender han – noget forbløffet – at det, der forekom at være et acceptabelt stimulans-forbrug, snigende er blevet til et misbrug. Nu består konflikten i et valg: Han skal vælge rolle i sin egen livshistorie – vil han være helt eller skurk? Skurken lytter til de små dæmo-ner, der hvisker ham i øret, at tilværelsen er ond og meningsløs, og at selvdestruk-tion er den eneste vej til trøst og glemsel. Helten retablerer selvrespekten ved at spise livets lagkage – selvom der af og til er lort mellem lagene.

Disse beretninger om mere eller min-dre 'almindelige mennesker' – fra den dødsdømte til den efterladte – er fortalt med en større eller mindre grad af realis-me. De anvender ikke spidsfindig sym-bolik med uudgrundelige perspektiver, men fremstiller slet og ret nogle sam-menhængende forløb, hvor begivenhe-derne ikke nødvendigvis er sandsynlige, men dog mulige. Det primære i filmene er opbygningen af mytologier, der muliggør formidling af følelsesspektre, hvor nuancer, der vanskeligt lader sig udtryk-ke verbalt, træder klart frem.

Kærlighedens grænser (Music Box) USA 1989. I: Costa-Gavras. M: Joe Eszterhas. F: Patrick Blossier. Kl: Joele van Effenterre. Mu: Philippe Sarde. Medv: Jessica Lange, Armin Mueller-Stahl, Frederic Forrest, Donald Moffat, Lukas Haas.

Håbets sejr (Triumph of the Spirit) USA 1989. I: Robert M.Young. M: Andrzej Krakowski, Laurence Heath. F: Curtis Clark. Kl: Arthur Coburn. Mu: Cliff Eidelman. Medv: Willem Dafoe, Edward James Olmos, Robert Loggia, Wendy Gazelle.

Mænd svigter ikke (Men Don't Leave) USA 1990. I: Paul Brickman. M: Barbara Benedek, Paul Brickman. F: Bruce Surtees. Mu: Thomas Newman. Medv: Jessica Lange, Joan Cusack, Kathy Bates, Tom Mason.

Brevet til Iris (Stanley & Iris) USA 1990. I: Martin Ritt. M: Harriet Frank Jr, Irving Ravetch. F: Donald McAlpine. Kl: Sidney Levin. Mu: John Williams. Medv: Jane Fonda, Robert De Niro, Swoosie Kurtz, Martha Plimpton, Harley Cross.

Stella (Stella) USA 1990. I: John Erman. M: Robert Getchell efter Olive Higgins Proutys roman 'Stella Dallas' (film 1937). F: Bill Williams. Kl: Jerrold L.Ludwig. Mu: John Morris. Medv: Bette Midler, John Goodman, Trini Alvarado, Stephen Collins, Marsha Mason, Eileen Brennan.

Livet Tur/Retur (Clean and Sober) USA 1988. I: Glenn Gordon Caron. M: Tod Carroll. F: Jan Kiesser, Kl: Richard Chew. Mu: Gabriel Yared. Medv: Michael Keaton, Kathy Baker, Morgan Freeman, M.Emmet Walsh, Luca Bercovici, Ben Piazza.